

2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал № 1

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалтақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПШИИ Қарақалтақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ

Нағмет АЙЫМБЕТОВ

Байрамбай ОТЕМУРАТОВ

Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ

Алишер АЛЛАМУРАТОВ

Дилшодхўжа АЙТБАЕВ

Тўлқин АЛЛАЁРОВ

Умида БАҲАДИРОВА

Фархад БАБАШЕВ

Асқар ДЖУМАШЕВ

Гүлнара ЖУМАШЕВА

Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ

Умида ИБРАГИМОВА

Меруерт ПАЗЫЛОВА

Асқарбай НИЯЗОВ

Сабит НУРЖАНОВ

Уролбой МИРСАНОВ

Бахтиёр РАХИМОВ

Арзы ПАЗЫЛОВ

Барлықбай ПРЕНОВ

Қаххор ТУРСУНОВ

Тажибай УТЕБАЕВ

Амангелди КАМАЛОВ

Ризамат ШОДИЕВ

Зафар ЧОРШАНБИЕВ

Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ

Гулрухсор ЭРГАШЕВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ЭДЕБИЯТ

Курганов А. М. Инглиз ва ўзбек тиллари ҳарбий терминларининг лингвوماданий бирликларда ифодаланиши	6
Маллаева О. М. Умумий ўрта таълим мактаб инглиз тили ўқитувчиларининг индивидуал касбий ривожланиш траекторияси масалалари	18
Рузметова Н. В. Роль и значение английского языка в профессиональной ориентации будущих правоведов	24

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Bazarbaeva M. A. Baslawish klaslarda oqiw-tárbiyalıq jumislar processinde informacion-kommunikaciya texnologiyalarinan paydalanıw	32
Хаджибеков С. Н. Таълим кластери субъектлари интеграциясини лойиҳалаш механизми	37
Убайдова В. Э. Ўзбекистонда экспортбоп енгил саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда Нақибандия таълимоти қўллашда суҳбат методидан фойдаланиш	41
Хаджибеков С. Н. Педагогик таъриба-синов ишларининг сифат ва самарадорлиги	47
Qurbonova Z. M. Talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi tizimini takomillashtirishda mahmud az-zamaxshariy ta'limotidan foydalanish	51
Turgunova A. T. Avlodlararo munosabatlar tizimida gerontopedagogika	59
Salieva P. A. Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini takomillashtirishda rivojlantiruvchi ta'lim o'rni	67
Jumanov A. A. Talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash holati va muammolari	72
Ergashev B. B., Mirsaidov I. T. Professional ta'lim muassasasi o'quvchilarining axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari	77
Файзуллаев Р. Х., Сайфиева Ю. Ў. Олий таълим муассасалари талабалари фанлардан мустақил билим олиш, фикрлаш, кўникма ва малакаларини шакллантириш	85
Чориев Р., Баратов М. Касб таълими мутахассисларини дуал тизими асосида касбий фаолиятга тайёрлаш	91
Эргашева Г. Р. Мутахассиснинг касбий мослашишига таъсир кўрсатувчи омиллар	97
Ходжанов А. Р. Талабаларни тарбиялашда педагогик фаолиятга қўйиладиган замонавий талаблар	102
Ярова С. Б. Талабаларнинг ижтимоий компетентлигини такомиллаштиришнинг назарий асослари	111
Очилов А. Х. Таълим инновацияси	118
Болиев У. И. Олий ўқув юртида талабаларни musiқа таълими воситасида маънавий-ахлоқий тарбиялашга қўйиладиган талаблар	122
Shodiyev H. R. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida geografiya fanini raqamli texnologiyalardan foydalanib o'qitishda xorijiy tajribalardan foydalanish	126
Элмурзаева Н. Х. Интеграциялашган таълимнинг асосий вазифаси	132
Ahadov M. Sh. Kimyoda ekstern ta'limni joriy etish metodikasi	136
Samiyeva Sh. X. Oliy ta'lim tizimida kreativ yondashuv asosida tadqiqotchilarning fikrlash tipologiyasini rivojlantirish	143
Fayzullaev R. X. Inklyuziv ta'lim maqsad va vazifalarini oshirishda resurs pedagogning o'rni va roli	154
Muqumova D. I. Ta'lim jarayonidagi pedagogik ixtiloflar, ularning sabablari va bartaraf etish choralari	160
Исмаилова З. К. Бўлажак профессионал таълим ўқитувчиларининг мобилилик қобилиятини ривожлантириш	168

Мустафоева Д. А., Маматалиева М. И. Инновацион таълим жараёнларини таъкиллаштиришнинг касбий-ижтимоий зарурати	178
Садикова Ф. М. Компетенциявий ёндашув асосида талабалар мустақил ишлари таъкил этиш	183
Жўраева Г. А. Профессиял таълим йўналиши ўқувчи-талабаларида касбий компетенцияларни ривожлантириш	189
Мусаева Г. У. Ёшларни касбий фаолиятга йўналтириш самарадорлигини таъминлаш	195
Olimova D. M. O'quvchilarni milliy kashtachilik asosida estetik tarbiyalashni takomillashtirish texnologiyasi metodik muammo sifatida	200
Abduxamidov S. M. Ta'lim metodlari haqida umumiy ma'lumot	207
Abduxamidov S. M. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tasviriy san'at darslarining mazmun va mohiyati	210
Allayorova S. B. Ta'lim samaradorligini oshirishda integratsiya sharoitining didaktik imkoniyatlari	213
Allayorova S. B. Ta'lim klasterida pedagogik innovatsiyalar tushunchasi	219
Jamolddinova S. N. O'qituvchining konfliktologik tayyorgarligining kasbiy faoliyatidagi ahamiyati	224
Jamoldinova S. N. Kommunikativ qobiliyat - ta'lim-tarbiya jarayonidagi konfliktlarni bartaraf etish manbai sifatida	229
Элмурзаева Н. Х., Саидов З. Х., Абдуллаева М. Х., Маруфхонова С. У. Таълим тизимининг инновациялар жараёнлари	236
Мустафоева Д. Факторы развития компетентности персонала профессиональных образовательных учреждений	242
Элмурзаева Н. Х., Саидов З. Х., Абдуллаева М. Х., Маруфхонова С. У. Методика стратегического планирования	248
Шахмурова Г. А., Халитова Р. А. Формирование генетической грамотности у студентов биологического направления	253
Элмурзаева Н. Х. Профессиональное саморазвитие педагога	
Zaripova D. A. Training students on the basis of smart technologies in the development of innovation activities	262
Khamrayeva G. R. Model of development of education quality assessment skills of vocational education students	270

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Норинов Ф. Қ. Геология фанининг тарихийлик нуқтаи назаридан тавсифий таҳлили	278
---	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Jumamuratov A. J., Kalilaev F. K. Mekteplerde elementar bóleksheler fizikasi bólimin oqitwidi jetilistiriw jolları (Mektep fizika páni muğallimlerine metodikalıq járdem)	286
Джумабаев К. Н. Умумий ўрта таълим мактабларида python дастурлаш тилини ўқитиш муаммолари	293
Бекнозарова З. Ф. Физика фанини ўқитишда кейс технологиясини таъкил этиш	299
Бекнозарова З. Ф. Олий таълимда физика фани амалиёт дарсларини педагогик технологиялар асосида олиб бориш	305
Мавлонов Р. А. Курилиш йўналишлари талабаларига чизма геометрия фанини ўқитишда компетентли ёндашув	309
Djumaev M. Matematika o'qitishda milliy o'quv dasurining uzviyligi va uzluksizligining o'ziga xos xususiyatlari	314

KOMMUNIKATIV QOBILIYAT - TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDAGI KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISH MANBAI SIFATIDA

Jamoldinova S. N.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti
"Pedagogika" kafedrası o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: kommunikatsiya, kommunikativ qobiliyat, kommunukatsiya kanali, verbal kommunikatsiya, noverbal kommunikatsiya, motiv, dominat, dramatik, bevosita usul, bilvosita usul.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная способность, коммуникативный канал, речевое общение, невербальное общение, мотив, доминирование, драматический, прямой метод, косвенный метод.

Key words: communication, communicative ability, communication channel, verbal communication, non-verbal communication, motive, dominance, dramatic, direct method, indirect method.

Kommunikativ qobiliyat – bu pedagogik o'zaro harakat sohasida maxsus ko'rinishga ega bo'lgan muloqotga qobiliyatlilikdir. Shaxsning atrofidagilar bilan o'zaro munosabat o'rnatishi. Munosabat jarayonida u o'zining nutqi, ko'rinishi, xatti-harakatlari orqali o'zgaga ta'sir etish jarayoni. Bu kommunikatsiya har bir shaxsda bo'ladi faqat turli xil ko'rinishlarda namoyon qilishadi. Kimdadir bu qobiliyat yuqori darajada kimdadir sust darajada, kimdadir umuman rivojlanmagan bo'lishi mumkin. Pedagogik qobiliyat bu ta'lim-tarbiya jarayonida munosabatlarda jarayon qatnashchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni nazarda tutamiz. Pedagogik kommunikatsiya faqatgina ta'lim-tarbiya jarayonida kuzatilib bu jarayonni yana samaradorligini oshirish uchun xizmat qiladi. Pedagogikada kommunikatsiya to'g'ri muomala qilish qoidalari, muloqot jarayonida har bir inson suhbatdoshiga ta'sir etish usuli tartiblarini to'g'ri yo'lga qo'yilishi jarayonlarini qamrab oladi. Pedagogik qobiliyatni psixologik jihatlari shundaki, muloqot jarayonida shaxsni ongiga uning ruhiyatiga ta'sir eta olish qobiliyatidir. Psixologik jihatdan ta'sir etish ham muhim ro'l o'ynaydi. Ya'ni insonga nutqimizdan qa'ti nazar unga harakatlarimiz, nutqimizning ohangi, mimik va pantomimik harakatlarimiz ham ta'sir etish jarayonida asosiy o'rinni egallaydi. Chunki ayrim insonlarda

aytilgan gaplar va soʻzlardan ularni shu muloqot jarayonidagi holatlari hoitirada yaxshi qoladi. Aynan shu harakatlar holatlar orqali u vaziyatlarni yoki ayrim hodisalarni eslab qolamiz.

Psixologik adabiyotlarda kommunikativ qobiliyatlarning bir qancha turlari ajratib koʻrsatiladi:

1) insonning insonni tushuna olishi (insonni shaxs sifatida, uning alohida jihatlarini, motiv va ehtiyojlarini baholash, tashqi xulq-atvorini ichki olami bilan bogʻliqlikda koʻrib chiqish, yuz, qoʻl, gavda harakatlarini “oʻqish” koʻnikmasi)

2) insonni oʻz-oʻzini anglay olishi (oʻz bilimi, qobiliyati, oʻz xarakteri va boshqa qirralarini baholash, inson boshqalar tomonidan qay tarzda qabul qilinishi va atrofdegilar koʻzi bilan baholash);

3) muloqot vaziyatini toʻgʻri baholay olish koʻnikmasi (mavjud holatni kuzatish, uning namoyon boʻlish belgilari haqida koʻproq axborotlarni ajarata olish, ularga eʼtiborni qaratish, yuzaga kelayotgan vaziyatning ijtimoiy va psixologik mohiyatini toʻgʻri idrok etish va baholash).

Kommunikatsiya bu:

1) bir shaxsdan ikkinchisiga, bir madaniy birlikdan boshqasiga axborot uzatish;

2) axborot almashinuvi jarayonida ishtirokchilarini oʻzaro bogʻlab turgan liniya yoki kanal;

3) axborotni uzatish yoki qabul qilishga yordam beradigan oʻzaro harakat, axborot uzatish yoki qabul qilish jarayoni.

Kommunikatsion jarayonlarning asosiy vazifalari: insonlarning bir-biriga oʻzaro taʼsiri; turli gʻoyalar, manfaatlar, kayfiyatlar, his-tuygʻular bilan almashinishi.

Insonlar orasidagi muloqotning xususiyatlari:

1) har biri faol subʼekt boʻlgan ikki individning mavjud munosabatlari (bu holda ularning oʻzaro axborot almashinuvi birgalikdagi faoliyat yoʻlga qoʻyilishini koʻzda tutadi);

2) hamkorlarning bir-biriga belgilar tizimi orqali oʻzaro taʼsir koʻrsatish imkoniyati (verbal va noverbal kommunikatsiyalar);

3) kommunikator (axborot yoʻllayotgan odamda) va resipient (uni qabul qilayotgan odamda) yagona yoki oʻxshash kodlashtirish va kodni ochish tizimlari mavjud boʻlgan holdagina kommunikativ taʼsir koʻrsatish;

4) kommunikativ toʻsiqlar yuzaga kelish ehtimoli (bunday holda muloqot va munosabat oʻrtasida mavjud boʻlgan bogʻliqlik aniq-ravshan namoyon boʻladi).

Muloqotning kommunikativ uslublari – bu boshqa insonlar bilan muloqot qilish jarayonida birga harakat qilish usullaridir.

Kommunikativ muloqotning oʻn koʻrinishi:

1) dominant – kommunikatsiyada boshqalar rolini (oʻrnini, ahamiyatini) kamaytirishga yoʻllangan usuli;

2) dramatik – maʼlumot mazmunini boʻrttirish va unga emotsional boʻyoq berish usuli;

3) bahsli – kommunikativ muloqotning tajovuzkor yoki isbotlashga qaratilgan uslubi;

4) tinchlantiruvchi – boʻshashtiradigan, maqsadi, ayniqsa konfliktli vaziyatlarda hamsuhbatining xavotirini kamaytirishga qaratilgan muloqot uslubi;

5) taassurotli – muzokaralar boʻyicha hamkorda taassurot qoldirishga qaratilgan strategiya;

6) aniq – xabarning aniq-ravshanligiga qaratilgan;

7) eʼtiborli – hamsuhbatlar kommunikativ muloqot jarayonida nimalarni soʻzlayotganiga qiziqish bildirish;

8) koʻtarinki (ruhlangan) – noverbal axloq – koʻz, imo-ishora, tana harakatlari kabilardan tez-tez foydalanish;

9) doʻstona – hamsuhbatini ochiq ragʻbatlantirish va uning muloqotga qoʻshgan ulushidan manfaatdorlik;

10) ochiq-oydin – oʻz fikri, his-tuygʻulari, emotsiyalari, oʻzligini, shaxsini namoyon etadigan jihatlarini qoʻrqmay ifodalashga boʻlgan intilish.

Kommunikatsiya kanali – ular yordamida yoki ular orqali axborot uzatiladigan vositalar yoki yoʻllar.

Kommunikatsiya kanal turlari:

1) bevosita (toʻgʻridan-toʻgʻri) – bunda axborot bevosita axborot tashuvchidan xabardor shaxsga uzatiladi;

2) bilvosita – bunda axborot uchinchi shaxslar orqali uzatiladi;

3) rasmiy – aniq va ishonarli axborotni taqdim etadi;

4) norasmiy – ishonchli manbalarga ishora qilmagan holda mish-mishlar, fikr almashinuvi orqali tekshirilmagan axborot taqdim etadi.

Kommunikatsiya quyidagi sabablar tufayli konflikt manbai boʻlib kelishi mumkin: fikrlar, qarashlar, voqealarni baholashdagi farqlar; voqea-hodisani ikki xil talqin qilish; odamlar axloqi (oʻzini tutishi)dagi farqlar.

Odamlar axloqiga turli omillar taʼsir koʻrsatadi: hayot tajribasi, muayyan vaziyat, shakllangan qarashlar yoki individning baholashga moyilligi.

Uch elementi: kognitiv (bilimlar), ularning affektiv (kuchli ehtirosalar), axloqiy (oʻzini tutish shakli) mavjud.

Sotsial qarashlar – ruhiy-asab tizimining tayyorlik holati, tajriba asosida shakllanib boradi va individning u bog‘liq bo‘lgan barcha ob‘ektlar va vaziyatlarga nisbatan reaksiyalariga yo‘naltiruvchi dinamik (o‘zgaruvchan) ta’sir ko‘rsatadi.

Ishontirishning ikki usuli – bevosita va bilvosita.

Bevosita usul – manfaatdor auditoriya butun e’tiborini maqbul (ijobiy) dalil-isbotlarga qaratgan holda mavjud bo‘lgan ishonch. Bunda dalil-isbot (argument) larning o‘zigina emas, balki ular keltirib chiqaradigan fikr-mulohazalar ham ishonchli (ishonarli) bo‘ladi.

Bilvosita usul – odamlarga tasodifiy omillar ta’sir ko‘rsatib, ular ongiga murojaat qilish talab etilmaydigan holda mavjud bo‘lgan ishonch (ishontirish). Bu ta’sir usulida ishora(shama)lar qo‘llanib, ular o‘ylab o‘tirmay qo‘llab-quvvatlashga rozi qiladilar.

Ishonchning to‘rt tarkibiy qismi:

- 1) kommunikator;
- 2) axborot (xabar);
- 3) uzatish kanali;
- 4) auditoriya.

Axborot uzatish xususiyati: nafaqat kim gapirayotganligi, balki uning aynan nimani gapirayotganligi ham muhim.

O‘zini tutishiga qarab auditoriya quyidagicha ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin:

- 1) fikrlaydigan, mulohaza qiladigan, manfaatdor, ya’ni bevosita ishontirishga bo‘yin berish, moyil bo‘lish. U ayniqsa ongli dalil-isbotlarga ta’sirchan bo‘ladi;
- 2) e’tiborsiz, ya’ni bilvosita shamalar ta’sirida qolish. Unga hammasidan ko‘proq kommutator yoqish, yoqmasligi ta’sir ko‘rsatadi.

Yaxshi kayfiyat samarasi. Ijobiy his-tuyg‘ular qobig‘iga “o‘ralgan” xabarlar ishonarliroq bo‘lib chiqadi. Yaxshi kayfiyatdagi odamlar olamni ijobiy tarzda ko‘rib, shoshilinch qarorlar qabul qilishga moyil bo‘lib, ko‘proq bilvosita shamalariga ishonadilar.

Qo‘rquvni faollashtirish samarasi. Ba’zan salbiy (negativ) his-tuyg‘ularga qaratilgan xabar ham ishonarli chiqishi mumkin. Salomatlik bilan bog‘liq xabarlar qo‘rquv uyg‘otishda ko‘proq ta’sir ko‘rsatib, odamni “chekkaga” taqab qo‘yishga xizmat qiladilar va bunda axborotni qabul qilmaslik yoki siqib chiqarish hodisasi yuz beradi. Samarali himoya strategiyasini taklif qilib, buning oldini olish mumkin.

Axborotni buzib ko‘rsatish mexanizmi. Axborotning qabul qilinishi quyidagilarga bog‘liq:

1) xabar beruvchiga bo'lgan ishonch, uning bilimdonligi, xabardorligi. Auditoriyaning ishonchini qozonish usullaridan biri – auditoriya qo'shiladigan (rozi bo'lgan) mulohazalarni bildirish, yana bir usuli – ushbu masaladan xabardor kishi sifatida tanishtirish (taqdim etilish)dan iborat;

2) kommunikatorning so'zlash uslubi – u ishonchga sazovor uslub tarzida qabul qilinish yo qilinmasligi;

3) nutq ishonchliligi va sur'ati, to'g'ri ko'zga qarab so'zlash, biron-nimani o'z manfaatlarini zarari hisobiga bo'lsa ham himoya qilish.

Ko'pgina odamlar mashhur shaxslar fikri ularga ta'sir ko'rsatishini tan olmaydilar, chunki ular bu yo'nalishda mutaxassis emasligini anglab yetadilar. Bu holda bir qancha jihatlarga ega bo'lgan jozibadorlik muhim o'rin tutadi: jismoniy yoqimtoylik, simpatiya (dalil-isbotlar chiroyli, o'ktam shaxslar tomonidan bildirilganida, ko'proq ta'sir qiladilar) va o'xshashlik (biz o'zimizga ko'proq o'xshaydigan odamlarga moyillik bildiramiz).

Fikrlar har xilligi: 1) agar kommunikator bilimli va shu bilan birga ishonchli manba bo'lsayu, auditoriya bu muammoga u qadar qiziqish bildirmasa, u o'ta ziddiyatli, ekstremistik nuqtai nazarni taqdim etishi mumkin. Nifoqkelishmovchiliklar qancha ko'p bo'lsa, dastlabki pozitsiyaning o'zgarish ehtimoli shuncha katta; 2) agar kommunikator ishonarli manba bo'lmasa, u noxush xabarni taqdim etish bilan umuman ishonchdan mahrum bo'lishi, o'zini shaxsiy manfaatlarini ko'zlagan va noxolis shaxs sifatida namoyon etishi mumkin. Auditoriyaning mazkur muammo qiziqitirsa, biroq farqli, ayniqsa qarama-qarshi nuqtai nazarga asoslangan fikr unga radikal qarash bo'lib tuyulishi mumkin.

Asil dalil-isbotlarga murojaat qilish: 1) bir tomonlama xabar usiz ham bildirilayotgan fikrga qo'shilgan odamlar uchun ayniqsa samaralidir; 2) asil dalil-isbotlarni ko'rib chiqadigan xabar, dastlab unga qarshi bo'lganlarga ko'proq ta'sir ko'rsatadi; 3) ikki tomonlama ta'siri xotirada uzoqroq vaqt saqlanib qoladi.

Agar auditoriyaga qarama-qarshi qarashlar (fikrlar) to'g'risidagi xabar (ma'lumot) ma'lum bo'lsa, bu holda ikki tomonlama xabar ko'proq samara keltiradi. Bir tomonlama xabar (axborot) auditoriyaning asil dalil-isbotlar (kontrargumentlar) to'g'risida va kommunikatorni bir tomonga yon bosyapti deb o'ylashga majbur qiladi.

Birlamchilik va ikkilamchilik samarasi: birinchi kelib tushgan axborot ishonchliroq yangraydi, so'nggi axborot (xabar) yaxshiroq esda qoladi.

Ikkilamchilik samarasi kamroq uchraydi. Yoddan chiqarish quyidagi hollarda ikkilamchilik samarasini hosil qiladi:

- 1) ikki xabar (axborot) o'rtasida ancha vaqt o'tgan bo'lsa;
- 2) auditoriya ikkinchi xabar (axborot)dan so'ng ko'p o'tmay qaror qabul qiladi.

Kommunikatsiya kanalini tanlash muammosi. Kommunikatsiya kanali – xabar (axborot) uzatiladigan usul (yuzma-yuz, yozma ravishda yoki boshqa yo'l bilan).

Kommunikatsiya kanalini tanlash xususiyatlari: bunda chop etilgan so'z (matn) kuchi ustuvor hisoblanadi. Odamlar avvalroq o'zlari o'qigan yoki baholagan fikrlarni nisbatan haqqoniy deb biladilar.

Kommunikatsiya kanalini tanlash qoidasi: xabar (axborot) naqadar obrazli qilib uzatilsa, taqdim etilayotgan xabar (axborot) shu qadar ishonarliroq chiqadi. Oson tushuniladigan (anglanadigan) xabarlar ayniqsa video tasvir ko'rinishida ishonarliroq bo'ladi. Nashr etilgan xabar (axborot)lar uning ma'nosi ichiga chuqurroq kirish va uni yaxshiroq tushunib yetishni ta'minlab, tushunilishi murakkab xabar uzatilgan holatda ishonarliroq chiqadi. Ishonarlilik xabarning murakkabligi va tanlangan kommunikatsiya vositasi turining o'zaro muvofiqligi bilan belgilanadi.

Odamlarga bilvosita uzatilgan axborot emas, balki ular bilan bevosita, yuzma-yuz uchrashish ko'proq ta'sir ko'rsatadi. Ammo ommaviy axborot vositalari va shaxsiy qarashlar o'zaro bog'liqdir, chunki ular aynan OAV ta'sirida shakllanadilar. OAV(ommaviy axborot vositalari) ta'siri ikki tabaqali kommunikatsiya oqimida yuz beradi: OAVdan – odamga, odamdan – ommaga.

Ijtimoiy (sotsial) va siyosiy ustanovka(qarash)larning yoshga bog'liq ravishda tabaqalanishi kuzatilmoqda. Bu ikki omil bilan izohlanadi:

1) yosh o'tishi bilan hayot sikllariga bog'liq ravishda qarashlar ham o'zgarib boradi;

2) katta yoshdagi (qari) odamlarning yoshlikda o'zlashtirib olgan qarashlari asosan o'zgarmay qolaveradi, avlodlar o'rtasidagi uzilish (ajralish) ana shu qarash(ustanovka)lar orasidagi farqlanish tufayli paydo bo'ladi.

Auditoriyaning xabarga turlicha reaksiya bildirishi:

- 1) agar xabar shunga muvofiq fikrlar keltirib chiqarsa, u ishontiradi;
- 2) agar xabar kontrargumentlar (asil dalil-isbotlar) to'g'risida o'ylab qolishga majbur qilsa, avvalgi fikrni o'zgartirish murakkabroq kechadi;
- 3) hozir ishonarli bo'lmagan xabar kelib tushishi to'g'risidagi ogohlantirish aksil dalil-isbotlarni rag'batlantiradi (kuchaytiradi) va uning ishonarlilik darajasini pasaytiradi;

4) auditoriya e'tiborini ehtimol tutilgan e'tirozlarni bartaraf etish darajasida chalgitishning imkoni bo'lsa, munozara(bahs)li xabarning ishonarliligi ortib boradi.

Fikrlash jarayonlarini ragʻbatlantirish usullari:

1) ritorik savollar, kommunikatorlar qatori (barcha uch dalil-isbotni keltiradigan bitta notiq oʻrniga bittadan dalil keltirgan uch notiqning ketma-ket chiqishi);

2) xabarga baho berganlik yoki unga nisbatan eʼtiborsizlik uchun masʼuliyat hissini paydo qilish;

3) notiq tomonidan erkin holat(poza)larni, koʻp marotaba takrorlashlar va auditoriyaning tarqab ulgurmagan eʼtiborini jalb qilish uslublarining qoʻllanishi.

Demak kommunikatsiya (muloqot) insonni atrofda shaxslar bilan oʻzaro aloq oʻrnatish uchun vosita, usul boʻlib xizmat qiladi. Shaxsning kommunikativ qobiliyati hayotda uchraydigan har qanday turdagi konfliktlarni kelib chiqishida yoki mavjud konfliktlarni bartaraf etishda muhim rol oʻynaydi. Hayotimizdagi nizolarni kelib chiqishida albatta shaxsning oʻzi sababchi boʻladi. Bizning atrofda insonlar oʻzaro aloqa oʻrnatish jarayonimizda biz kommunikatsion qonun-qoidalarga rioya qilib muloqot oʻrnatishimiz muhim hisoblanadi. Bizning muloqot jarayonimiz jarayonida yoʻl qoʻyadigan xatolarimiz orqali biz turli xil nizolarni keltirib chiqaramiz yoki nizolarni hal qilishimiz ham mumkin.

Adabiyotlar:

1. Axmedova M.T. Pedagogik konfliktologiya. Oʻquv qoʻllanma.
2. Axmedova M.T. Rashidov H.F. Pedagogik konfliktlarni bartaraf etish dars intizomini yaxshilash omili sifatida. Maktab va hayot 2015.
3. Баныкина С.В. Конфликт в современной школе: изучение и управление 2006.
4. Jumayev R.Z. Konfliktologiya asoslari, asosiy tushuncha va tamoyillari. Oʻquv qoʻllanma, 2015.
5. R.Musurmonov, S.N.Jamoldinova. "Teacher communication as a Tool for the Prevention of Pedagogical conflicts". Pindus journal of Culture, literature, and ELT. December 2021.
6. S.N.Jamoldinova. "Norms of teacher-student relationship to prevent conflict". Galaxy international interdisciplinary research journal(giirj). Volume 9, Issue 12, December, 2021.
7. S.N.jamoldinova. "Harbiy kadrlarni tayyorlashning dolzarb muammolari: yechimlar va takliflar" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2022.

РЕЗЮМЕ

Inson hayotidagi nizoli vaziyatlarda kommunikativ qobiliyatning qonun-qoidalari haqida va ularni oqibatida turli xil nizolarni kelib chiqishi haqida maʼlumot berilgan.

РЕЗЮМЕ

Приведены сведения о правилах коммуникативных навыков в конфликтных ситуациях в жизни человека и о возникновении различных конфликтов в результате них.

SUMMARY

Information is provided about the rules of communication skills in conflict situations in human life and about the emergence of various conflicts as a result of them.